

Є.М. Данкевич, канд. с.-г. наук

Інститут сільського господарства Полісся НААН України

СУТНІСТЬ І ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕГРАЦІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Постановка проблеми. Сільське господарство тісно пов'язане з промисловістю, торгівлею та іншими галузями економіки, однак з ряду суб'єктивних і об'єктивних причин ці зв'язки порушено, вони мають переважно випадковий, стихійний характер. Така відособленість в умовах ринкової економіки уповільнює розвиток сільськогосподарського виробництва, знижує конкурентоспроможність вітчизняних товаровиробників. Об'єктивно складається необхідність поглиблення інтеграційних процесів, формування цілісної господарської системи в аграрній сфері, найбільш адаптованої до умов ринкового середовища.

Міжгалузева інтеграція являє собою розвиток виробничих і економічних зв'язків між галузями і підприємствами аграрного сектора економіки, які пов'язані між собою, технологічно й об'єктивно орієнтовані на поєднання їх матеріальних інтересів у процесі виробництва та реалізації кінцевої продукції із сільськогосподарської сировини. Посилення таких зв'язків є закономірним явищем [4]. У процесі поглиблення суспільного поділу праці сільське господарство самостійно вже не може забезпечувати умови власного відтворення та потребує системності у своєму розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливостей формування інтегрованих структур в аграрному секторі економіки висвітлені у наукових працях В.Г. Андрійчука, Ю.І. Базаєва, О.М. Бородіної, С.І. Дем'яненка, В.І. Бойка, В.П. Василенка, М.Ю. Коденської, І.І. Лукінова, О.М. Онищенко, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, В.К. Терещенка, Б.Й. Пасхавера, І.Г. Храмової, В.М. Яценка, та ін. Однак у сучасних умовах господарювання розвиток ринкової економіки вимагає подальшого поглибленого вивчення цієї проблематики. Незважаючи на широке коло питань, які вивчались вітчизняними та зарубіжними науковцями, ряд із них, у зв'язку із поглибленням ринкових відносин на селі, потребує удосконалення та подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є вивчення досвіду роботи інтегрованих формувань та їх впливу на соціально-економічне середовище та розробка на цій основі науково обґрунтованих

рекомендацій щодо підвищення ефективності їх діяльності в контексті розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу досліджень. Термін “інтеграція” в економічній теорії трактується у досить широкому значенні і походить від латинського “*integratio*” – відновлення, заповнення та “*integrum*” – цілий. Інтеграція поєднує у собі економічні явища та процеси, що полягають у взаємодії, зближенні, узгодженні діяльності, а іноді в об’єднанні різних підприємницьких структур, спрямованих на підвищення економічної ефективності їх господарювання [8].

З переходом держави до ринкових відносин характерним для аграрного сектора став розвиток агропромислової інтеграції, що являє собою механізм господарювання, в основу якого покладено максимізацію прибутку за рахунок використання синергетичного ефекту при об’єднанні відокремлених частин єдиного виробничого процесу. Інтеграція дає можливість поєднати економічні інтереси її учасників, максимально використати сировину і виробничі потужності, збільшити виробництво готової продукції та налагодити її реалізацію [3].

Прийняття рішення про інтеграцію може бути викликане багатьма чинниками – як факторами зовнішнього впливу, так і внутрішніми мотивами. Об’єктивними передумовами інтеграції є: перехід від командно-адміністративної системи господарювання до ринкових економічних відносин; науково-технічний прогрес; нерівномірний розвиток галузей економіки; зростання конкуренції [5]. До чинників макrorівня належать: економічні, політична ситуація у країні, дія антимонопольного, податкового законодавства, соціальна політика держави, політика екологізації підприємницької діяльності, коливання кон’юнктури ринку. Чинники мезорівня представлені темпами зростання виробництва, поточними змінами та особливостями конкретного середовища діяльності товаровиробників. Внутрішньофірмові мотиви полягають у прагненні отримати додаткові вигоди. Інтеграція дозволяє учасникам компенсувати існуючі ризики ринкового середовища, створити внутрішню інфраструктуру, підвищити якість продукції, зменшити трансакційні витрати, скоординувати управління [2].

Виділяють організаційно-економічні види, напрями та форми агропромислової інтеграції [7]. Напрямок інтеграції визначається внутрішнім змістом інтеграційних процесів, їх предметною стороною. Під ним розуміється вибір найбільш прийнятної (з позиції координації зусиль і ресурсів) організаційної форми ведення агропромислового виробництва. Основними напрямками інтеграційних процесів є: внутрігосподарський, міжгосподарський та міжгалузевий (рис.1). Кожний з них має свої

особливості та може застосовуватися залежно від стратегічної спрямованості діяльності підприємства.

Рис. 1. Напрями агропромислової інтеграції залежно від організаційної форми ведення виробництва

Джерело: побудовано на основі [4, 6, 11].

Особливе значення у досліджуваних напрямках агропромислової інтеграції надається високому рівню спеціалізації, яка сприяє розвитку логістики, скорочує час між стадіями проходження сировини і готової продукції, запобігає територіальній розпорошеності, звужує коло посередників, в результаті чого досягається спільність сировинної бази, скорочуються втрати продукції, раціонально завантажуються виробничі потужності, зменшуються транспортні витрати, розширюється сфера використання сільськогосподарської праці, створюються додаткові робочі місця.

Розрізняють два види інтеграції – горизонтальну і вертикальну. Вертикальна інтеграція передбачає об'єднання підприємств взаємопов'язаних і суміжних галузей, з централізованим управлінням основними процесами виробництва й обігу продукції та формування на цій основі замкнутого циклу. Вертикальна інтеграція поділяється на виробничу, маркетингову та комбіновану. Горизонтальна інтеграція є поєднанням в одній фірмі виробництва різномірної продукції на єдиній сировинній чи технологічній основі. Вона дозволяє досягнути економії за

рахунок скорочення витрат та використання масштабності виробництва. Горизонтальна інтеграція поділяється на виробничу, фінансову, консультативну та соціальну [8].

Інтеграційний процес у сучасних умовах господарювання необхідно розглядати як зв'язки між галузями, а саме: виробничі, які проявляються об'єднанням ресурсів або результатів господарської діяльності переважно у матеріально-речовій формі; організаційні, що обмежуються у спільній діяльності в сфері планування виробництва, впровадження прогресивних технологій і методів господарювання, створення певних інтегрованих структур; економічні, які матеріалізуються у вартісні виміри і поширюються на сферу “розподіл-обмін-споживання”, охоплюючи кінцеві результати господарювання; соціальні, які пов'язані з організацією спільних акцій та заходів (рис. 2). Система зв'язків між галузями дає можливість створити додатковий синергетичний ефект, що проявляється у покращенні показників господарської діяльності інтегрованих структур.

Через систему інтеграційних зв'язків промислові та сільськогосподарські підприємства, сервісні організації, інші структурні підрозділи окреслюють свої стратегічні цілі та напрями діяльності. Зазвичай виробничий напрямок інтегрованих структур, що здійснюють свою діяльність на теренах України, значною мірою формується на основі спеціалізації материнської компанії або основного виду її бізнесу. З урахуванням цього інтегровані аграрні об'єднання можна розділити на такі: зернотрейдери – ТОВ СП “Нібулон”; елітгоспи – ПСП “Україна”, ПАФ “Єрчики”, ПСП “Сокільча”; цукровиробники – ПАТ “Укрпромінвест”; виробники молочних продуктів – ПАТ “Індустріальна молочна компанія”; постачальники матеріально-технічного забезпечення – ПАТ “Райз”. Досліджені агропромислові формування одержують додатковий ефект завдяки виробництву і реалізації кінцевої продукції. Це зумовлено тим, що вони досягають вищого рівня віддачі авансового капіталу і поточних витрат завдяки функціонуванню на завершальній стадії виробництва продукції.

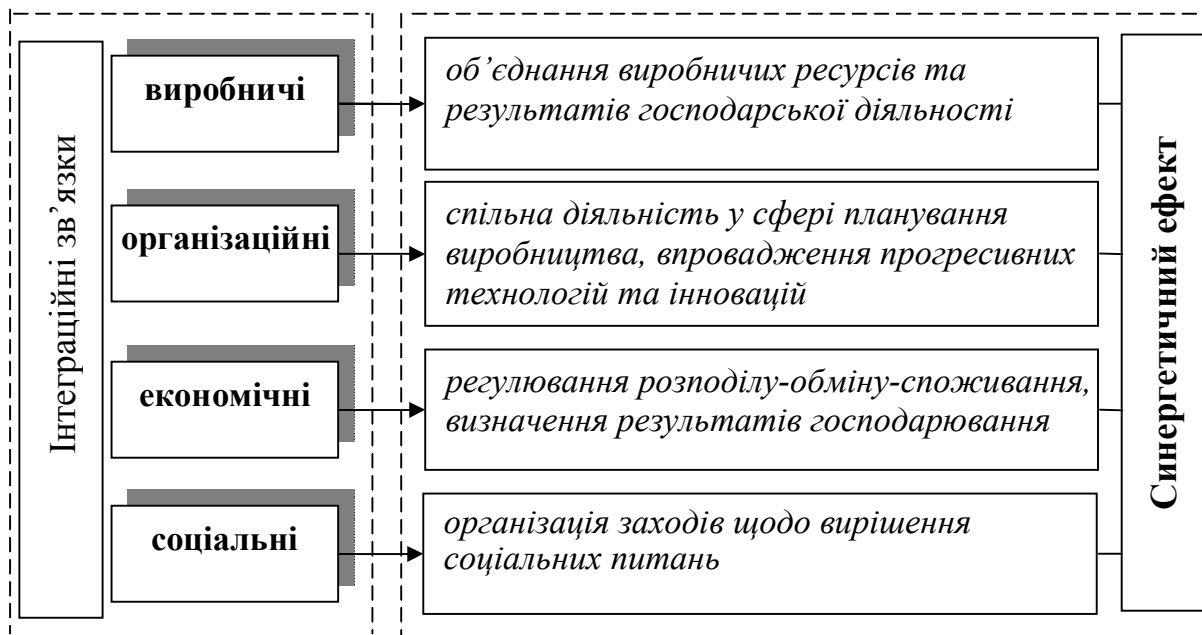

Рис. 2. Система зв'язків агропромислової інтеграції в аграрному секторі економіки

Джерело: власні дослідження.

Завдяки інтеграції вдалося досягнути покращення результатів господарської діяльності в економіці України. Особливо це проявилось у кризові роки, коли сільське господарство стало одним із локомотивів розвитку економіки. Впродовж 2009–2011 рр. Україна була одним з найбільших виробників та експортерів зерна: пшениці – 6 млн т експорту (№ 7 у світі); ячменю – 4 млн т експорту (№ 3 світі); кукурудзи – 5,5 млн т експорту (№ 4 у світі); соняшнику – 1,3 млн т експорту (№ 3 у світі); ріпака – 0,2 млн т експорту (№ 3 у світі).

Висновки. Інтеграція виробництва сільськогосподарської продукції та її промислової переробки належить до важливих соціально-економічних процесів спрямованих на розвиток продуктивних сил суспільства, і в сучасних умовах господарювання є важливим чинником підвищення ефективності аграрного сектора економіки. Результатом агропромислової інтеграції є створення єдиної і цілісної виробничої, економічної та управлінської системи з метою забезпечення раціонального використання природного, трудового, виробничого, інвестиційного потенціалів певної території та підвищення конкурентоспроможності продукції. В основі розвитку інтеграційних процесів знаходяться економічні інтереси учасників у спільній діяльності. Об'єднання матеріальних, грошових, трудових ресурсів завжди сприяє нарощуванню синергетичного ефекту, який пов'язаний з тим, що комбіноване використання кількох

взаємоузгоджених стратегій виявляється кориснішим, аніж ізольоване впровадження якоїсь однієї.

Незважаючи на позитивні тенденції розвитку інтегрованих структур, результати дослідження показують, що ряд компаній повністю чи частково в перший рік своєї діяльності не розпочали виробничої діяльності на орендованих землях. Характерним для них є порушення структури посівних площ, запровадження рядом підприємств монокультури. Набув широкого розповсюдження вахтовий метод господарської діяльності.

Бібліографічний список: 1. Андрійчук В.Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3–9. 2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ap> 3. Кундиус В. Определение инвестиционно эффективных видов деятельности кластеров / В. Кундиус // Аграрний сектор економіки: економіка, управління. – 2008. – № 7. – С. 28–35. 4. Малік М.Й. Міжгалузева інтеграція як фактор підвищення ефективності реформованих сільськогосподарських підприємств / М.Й. Малік, М.К. Орлатий. – К.: ІАЕ УААН, 2000. – 40 с. 5. Месель-Веселяк В.Я. Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання в сільському господарстві України / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18–24. 6. Міжнародна економічна міжгалузева інтеграція [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bookz.com.ua/3/10.htm> 7. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграр. наука, 2010. – 944 с. 8. Узун В.Я. Крупный и малый бизнес в сельском хозяйстве России: адаптация к рынку и эффективность / В.Я. Узун. – М.: ФГНУ “Росинформагротех”, 2005. – 184 с. 9. Храмова И.Г. Вертикальная интеграция в продовольственном секторе России (деятельность агрохолдингов) / И.Г. Храмова. – М., 2003. – С. 52. 10. Яценко В.М. Формування і розвиток міжгалузевої інтеграції в Україні / В.М. Яценко // Економіка аграрний сектор економіки. – 2004. – № 1. – С. 54–60. 11. McFetridge D.G. The Economics of vertical integration in Agricultural Economics Department of Economics / D.G. McFetridge; Carleton University. – Ottawa, 1999. – № 4. – P. 525–531.

Данкевич Е.М. Сущность и особенности интеграции в аграрном секторе экономики. Проанализированы особенности интеграции в аграрном секторе экономики. Освещены организационно-экономические

виды, направления и формы интеграции и обоснованы предложения по перспективам их дальнейшего развития. Исследована система связей при агропромышленной интеграции и определен эффект синтеза промышленного и сельскохозяйственного производства.

Dankevych Y. Essence and features integration in agricultural sector.

The peculiarities of integration in the agrarian sector of economy have been analyzed. The organizational-and-economic types, directions and forms of integration have been studied and propositions concerning the perspectives of their further development have been grounded. The system of connections in terms of agroindustrial integration has been investigated and the effect of synthesis of industrial and agricultural production has been determined.